

İŞSİZLİĞİN SOSYO-PSİKOLOJİK SONUÇLARI: SOSYO- DEMOGRAFİK ÖZELİKLERE GÖRE BİREYLERİN TUTUMLARI BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Tuncay YILMAZ*
Fatma FİDAN**
Veli KARATAŞ***

ÖZET

İşsizlik, bu yüzyılda Türkiye’de ve diğer ülkelerde ekonomik hayatın kendisini sürekli besleyen sosyal, ekonomik ve psikolojik bir problemdir.

Bir çok işsiz insanın karşı karşıya kaldığı “gelir kaybı” ilerleyen zaman içerisinde psikolojik bir yıkım sürecini başlatmaktadır. Özellikle aile ve finansal sorumlulukları olan yetişkinler için “gelir kaybı ve fakirlik” psikolojik yıkıma neden olabilmektedir. İşsizliğin beraberinde bir çok kişi için psikolojik ve fiziki sağlık problemlerini getirdiği tespit edilmiştir.

İşsizliğin sağlık üzerindeki etkileri: psikolojik rahatsızlıklar, bedensel sağlık ve sağlık için olumsuz risk faktörü kategorilerinde görülmektedir. Sosyal bir norm olarak işsizliğin psikolojik baskı unsuru olarak bireyler üzerindeki etkisinin, ekonomide yüksek düzeyde bir işsizliğin olduğu durumlarda azalma eğilimi gösterdiği dikkat çekmektedir.

* Araş. Gör. , Sakarya Üniv., İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

** Yard. Doç. Dr. , Sakarya Üniv., İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

*** Dr. , Mersin S. S. K.

İşsiz insanlar arasında psikolojik stres ciddi bir sorun kaynağı olup çeşitli sosyal ve psikolojik problemlere neden olmaktadır. Çalışmamızda orta yaşta yetişkin işsizlerin gençlerden ve kadınlardan daha yüksek oranda psikolojik rahatsızlıklara ve yaşam sevincinin azalmasına rastlanmıştır.

ABSTRACT

Unemployment has been a recurring social, economic and psychological problem throughout this century, and a permanent feature of economic life in Turkey and other countries.

The substantial cuts to income that most unemployed people face, can be psychologically destructive. Loss of income and poverty can be especially psychologically destructive for adults, as they are likely to have financial and family commitments. It is now well documented that for many the experience of unemployment brings with it physical and mental health problems.

The effects of unemployment on health are examined in the categories psychological disturbance, physical health, and adverse risk factors for health. The main implication of unemployment as a social norm is that the psychological impact of an individual’s own unemployment will be reduced by a higher level of unemployment amongst relevant others.

Psychological distress is a serious problem among unemployed people, and may lead to various social and psychological problems. In our study was found that unemployed middle-aged adults had significantly higher levels of psychological disturbance and lower levels of life satisfaction than in younger and women.

GİRİŞ

Günümüzde hem gelişmiş ve hem de gelişmekte olan toplumlarda işsizlik, çözüm bekleyen sosyo-ekonomik sorunların başında yer almaktadır. Çünkü, işsizlik ekonomik ve toplumsal bir problem olmasının yanında bireyler açısından da psikolojik sonuçları olan ve hem bireyler hem de toplumlar açısından farklı sorunlara kaynaklık eden bir olgudur. İşsiz kalan bireylerin yaşamı ve yaşam gayesi ciddi boyutlarda sarsıntılar geçirmektedir. İşsizler ekonomik ve sosyal

baskıların da etkisiyle kendilerine olan güven duygularını yitirmekte, geleceğe ilişkin beklentilerde ümidin yerini alan karamsarlık, yeni işler için yapılan başvurularda karşılaşılan olumsuz cevaplar kısır döngüyü tamamlayarak, işsiz bireylerin önemli sağlık problemleriyle karşılaşmalarına yol açmakta ve psikolojik yıkım sürecini başlatmaktadır.

1. İŞSİZLİĞİN SONUÇLARI

İktisadi manada temel üretim faktörünün değerlendirilememesi durumunu ifade eden işsizlik toplumsal anlamda ele alındığında sosyal bir yarayı, bireysel olarak ele alındığında ise kayıplar zincirini ve bir travmayı ifade etmektedir. İşsizlik, bireysel ve sosyal maliyetlerinin dışında üretimde potansiyel bir kayıp meydana getirmesi, vergi gelirlerinin azalması, devletin işsizlik ve sağlık harcamalarının artması gibi nedenlerle ekonomik maliyeti olan bir realitedir (Bjarnason, Thordis & Sigurdardottir, 2003; 975). Ancak işsizliğin yol açtığı bireysel ve sosyal maliyetler gelecek dönemler açısından telafisi daha zor oluşumların kaynağını teşkil etmektedir.

İnsanlardaki ruh sağlığı ve psikolojik rahatsızlıkların sosyal nedenlerinden biri olarak ön plana çıkan işsizlik, sosyo-kültürel ve kurumsal yapının değer yargıları içerisinde şekillenmektedir (Fryer& Fagan, 2003; 90). Bu nedenle işsizlik ile ortaya çıkabilecek sorunlar büyük ölçüde toplumun bakışı açısı ve değer yargıları sonucunda farklı anlamlar kazanabilmektedir. Örneğin ata erkil toplumlarda kadın işsizliği ikincil bir sorun olarak algılanmakta ve değerlendirilmektedir. Diğer yandan dayanışmanın ve toplumsal desteğin yoğun olduğu toplumlarda işsizliğin yıkıcı etkisi daha kolay bertaraf edilebilmekte, olumsuz sonuçları en aza indirgenebilmektedir. Bununla birlikte işsizlik ekonominin genelinde yaygın bir nitelik taşıyor ise işsizlerin bu durumdan etkilenme derecesinin düşük ve öz güven bunalımının daha az olduğu görülmüştür (Clark, 2003; 290). İşsizliği sosyo-ekonomik ortamın bir gerçeği biçiminde algılayan işsiz bireyler çevrelerinde bir çok bireyin aynı durumlarda olmasına bağlı olarak üzerlerinde sosyo-psikolojik baskıyı daha az hissetmektedirler.

İşsizlik temelde “kayıbı” ifade eden bir durum olmasına karşın daha özel bir nitelik taşımaktadır. Çünkü işin kaybedilmesi beraberinde farklı kayıpları da getirmektedir. İşsizlikle ortaya çıkan ilk durum “işin”

yitirilmesidir. Bunun sonucunda ise gelir, statü ve yaşam düzeni de yitirmektedir. Bu noktada oluşan etki bir kayıp etkisinden ziyade karma ve iç içe geçmiş sonuçları ifade etmektedir. Bu yönü ile işin kaybedilmesi, pek çok ve birbiri ile ilişkili ekonomik ve sosyo-psikolojik soruna da kaynaklık etmektedir.

1.1. Ekonomik Sonuçları

İşsizlik doğası itibariyle üretim sürecinin temel değeri olan işgücünün dışlanması yani atıl kalması durumunu ifade etmektedir. Stoklanması veya gelecek dönemlerde kullanılabilmesi için saklanması mümkün olmayan işgücünün üretim sürecine dahil edilemediği her zaman dilimi değerini yitirmesine yol açmaktadır. Diğer yandan işsizliğin artması üretici/tüketici dengesinin bozulması, kişisel gelirin düşmesi ve gelir dağılımının bozulması sonucunu ortaya koymaktadır.

1.2. Sosyal Sonuçları

İşsizlik başlangıçta bireyleri ilgilendiren bir problem olarak algılsa da toplumsal düzlemde de etkili bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey açısından çalışmama durumunu ifade eden işsizlik, yaşamın sürekliliği ve istikrarı için gerekli sosyal bir faaliyet ve insan yaşamının merkezi alanlarından biri olan çalışmanın yokluğunu ortaya koymaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde bir iş sahibi olma isteği temelde ekonomik gerekleri ve anlamlı bir yaşam sürdürme çabası üzerinde temellenmektedir. Bu noktada iş sahibi olma veya çalışma faaliyeti sosyal anlamda bireylerin yaşamına bir çok alanda katkı yapmaktadır. Bu nedenle çalışma olgusunun yitirilmesi sosyal manada da bir çok soruna kaynaklık etmektedir. Özellikle işsizliğin yaygın ve sürekli olması, topluma ve sisteme karşı derin nefret duyguları ile birlikte tepkili davranışların da artmasına yol açmaktadır. Bu ise sosyal bölünmüşlük ve toplumsal çatışmaya zemin hazırlamaktadır. İşsizlik, doğası itibariyle, değerlendirilmeme sürecini ifade etmektedir. Bu noktada değerlendirme sürecinin dışına itilmek, bireylerde tepkisel davranışların yerleşmesine imkan tanımaktadır. Bunun sonucunda da bireyin kendisine dönük veya çevresindekilere yönelik zarar verici davranışların görülme sıklığı artış göstermektedir.

İşsizlik, bireylerin bir günün sekiz saatini geçirdikleri bir ortamdan koparak, iş arkadaşlarından uzaklaşmaları ve çalışmaya bağlı sosyal çevrelerinin de yitirilmesi anlamına gelmektedir. Sosyal bir varlık olarak tanımlanan insanın sosyal ilişkilerinde önemli bir yeri olan iş çevresinden uzaklaşması sosyalleşme sürecine zarar vermekte, genel sonuçları açısından işsiz bireylerin dışa kapalı ve içe dönük niteliğe bürünerek, yeni ve negatif olarak ifadelendirilebilecek yaşam biçimini ön plana çıkarmaktadırlar.

1.3. Psikolojik Sonuçları

Temelde birey tarafından gelir elde etme fonksiyonu ile değer bulan çalışma, bireyin bağımsız, özgür ve tatmin düzeyi yüksek bir yaşam sürmesinin temel araçlarından birisidir. Diğer yandan statü, saygınlık, taktir, aidiyet gibi toplumsal içerikli katkılarla da çalışma, birey açısından vazgeçilmez bir etkinlik alanı olarak değer bulmaktadır. Birey için işini kaybetmek; ekonomik anlamda geçim kaynağına bağlı olarak hayat standardının düşmesi anlamına gelmektedir. Bireyin işini kaybetmesinin meydana getirdiği fiziki ve düşünsel değişiklikler bir takım psikolojik farklılaşmaların da kaynağı olmaktadır. Önemli bir kaybın verdiği şiddetli üzüntü ve peşinden farklı kayıpların da geleceği düşüncesi ile yerini endişe ve korkuya bırakmaktadır. Buna bağlı olarak da işsiz bireylerde zaman içerisinde gerginlik, depresyon, kendini yetersiz görme, uykusuzluk, özgüvenin yitirilmesi, korku ve endişe gibi temel sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Clark, 2001; 5). Bunlara geleceğin belirsizliği ve işe yaramama duygusu eklenince birey için üstesinden gelinmesi çok zor durumlar yaşanabilmektedir. İşin kaybedilmesi sadece finanssal sıkıntı değil aynı zamanda statü ve özellikle de güç kaybı (aile ve toplum içerisinde) gibi olgular açısından da önem taşımaktadır. Buna da çaresizlik ve umutsuzluk gibi duygular eşlik etmektedir.

İşsizleri bekleyen önemli psikolojik davranış bozukluklarından bir tanesi bu grupta intihar eğilimlerinin gözlemlenmesidir. Özellikle genç işsizlerde bu durumun öne çıktığı görülmektedir. Edinburg'da yapılan bir çalışmada genç işsizlerde intihar eğilimleri incelenmiş, işsizlik ile intihar eğilimleri arasında pozitif bir ilişkinin varlığı gözlemlenmiştir. Oxford 'da yapılan bir başka çalışmada ise kendini yaralama veya zehirlenme gibi eğilimlerin alkol ve sakinleştirici hap kullanımlarına bağlı

olarak genç erkek işsizlerde çok yüksek oranlarda olduğu anlaşılmıştır (Morrell, 1998; 237). Görüldüğü gibi işsizlik bireyler açısından yaşamı büyük ölçüde etkileyen temel bir kayıp olarak anlam kazanmaktadır.

Diğer yandan, işsiz olan bireylerin de çalışanlara göre daha aktif ve yoğun bir tempoda yaşam sürdüğü bir gerçektir. Çünkü, çalışanlar belirli ve düzenli bir süreçte aktivite gösterirken işsiz birey iş bulma çabası içerisinde sürekli ve belirsizlik içeren bir faaliyet sürdürmektedir. Bu anlamda işsizlik de aslında yüksek stresli bir iş olarak görülebilmekte, buna bağlı olarak işsizlik, ücretsiz ve statüsüz, sosyal güvenliği olmayan fakat ısrarla iş bulma ümidi ile çabalayan ve yetersiz kaynaklarla geçimini sürdürmeye çalışan bireylerin durumunu ifade etmektedir.

İşsizlik bireylerde önemli fiziksel ve ruhsal sağlık problemlerine yol açmaktadır. Çalışanların iş piyasasındaki durumları ile sağlıkları arasındaki ilişki birçok çalışma ekonomisti tarafından yapılan araştırmalarda incelenmiş, işgücünün çalışır pozisyondan işsiz pozisyonuna geçmesinin psikolojik sorunlar dışında önemli bir takım (fiziksel) sağlık problemlerini de ortaya çıkardığı görülmüştür (Shearer, Marceau 1996, 1-2, Croft, 2002; 155). İşsizlerin maruz kaldığı sağlık problemlerinin neden sonuç ilişkisi içerisinde basite indirgenmesi yanlış bir takım değerlendirmelere yol açabilmektedir. Çünkü, bu tür problemlerle sadece işsizler değil halen çalışmakta olanlar da başa çıkma çabası içerisindeyler. Fakat işsizlerin karşı karşıya kaldıkları fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarının düzeyi bir takım etkenlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu etkenler bireyin ekonomik durumu, cinsiyeti, medeni hali, içerisinde bulunulan sosyal sınıf, işsizlik süresi, daha önce bir işsizlik tecrübesine sahip olup olunmadığı v. b. dir (Croft, 2002; 156). Bu temel faktörler bireylerin bu süreçten etkilenme dereceleri üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin yeterli düzeyde ekonomik birikimlerin varlığı, eşin çalışıyor olması, işsiz kalan bireylerin çevresinde sosyo-ekonomik destek mekanizmaların mevcut olması işsizliğin etkisel şiddetini azaltmakta ve olumsuz sonuçları daha hızlı bertaraf edilebilmektedir.

İşsizlik döneminde yaşanan sıkıntıların ileri dönemlere yansıyan ve kalıcılık niteliğine ulaşan sorunlara da neden olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda çalışır pozisyondan işsiz pozisyonuna geçişin

önemli negatif sonuçlar doğurduğu görülmüştür (Morrell, 1998; 177). Çalışır durumdan işsiz pozisyonuna geçiş önemli temel değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Aşağıdaki tabloda değişime ilişkin durum gösterilmiştir.

Tablo 1: İşsizlik ve Öncesi Temel Değişimler

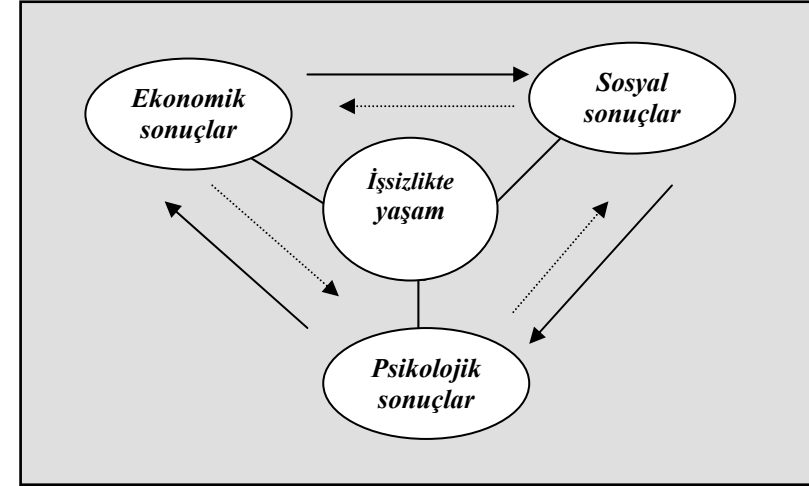
İşsizlik öncesi	İşsizlik dönemi
Gelirin varlığı	Gelirin yokluğu
İş kimliği ve statü	Statü kaybı
Gelişmiş sosyal ilişki	Yetersiz sosyal ilişki
Kolektif çaba ve amacın bir parçası olma	Belirsizlik ve tekil amaç (iş bulma)
Ekonomik ve sosyal nitelikli aktivitelere katılım	Sosyal aktivitelerden kaçış
Düzenli bir yaşam	Düzensiz ve plansız bir yaşam
Psikolojik ve fiziksel sağlık	Psikolojik ve fiziksel değişimler
Yaşam sevincinin varlığı	Yaşam sevincinin yitirilmesi

Yukarıdaki tabloda bireyin işsiz kalması sonucunda karşı karşıya kaldığı kayıplar görülmektedir. İşin kaybı ile birlikte, bireyler sadece gelirlerini kaybetmekle kalmamakta, statü, işe bağlı sosyal ortamın bir parçası olma vasfı (aidiyet) gibi değerleri de yitirmektedirler. Çalışan bir bireyin, yirmi dört saatlik zaman diliminde işine bağlı aktiviteler için ayırdığı zaman dilimi günlük yaşam içerisinde büyük bir yer tutmakta, dolayısıyla yaşamsal aktiviteler içerisinde ağırlığı büyük olmaktadır. Böyle bir aktivitenin yitirilişi, bireylerde düşünsel (amaç, hedef. . .) ve fiziksel (yapılan iş ve onunla ilgili aktiviteler) faaliyet açısından yeri doldurulamayacak bir boşluğa neden olmaktadır.

Bir eylem olarak çalışma, bireylerin akıl ve beden sağlıklarını korumak ve geliştirmek gibi işlevi de yerine getirmektedir (Beland, Birch & Stoddart, 2002, 2034). Hem faaliyet olarak çalışmanın kendisi hem de sağlamış olduğu katkılar bireyin yaşamı açısından vazgeçilemez unsurları içinde barındırmaktadır. Gelişmekte olan ve özellikle de gelişmiş ülkelerde farklı yaş gruplarında çalışan insanların işsiz kalmaları önemli sağlık problemleri yaşamalarına neden olmaktadır (Ferguson, Horwood & Woodward 2001, 306). Çalışmaya bağlı ekonomik ve ekonomik olmayan destek unsurlarının yitirilişi beraberinde ifade edilen sorunlara da kaynaklık etmektedir. Sorunların

ortaya çıkardığı yeni yapı bir kısır döngüye neden olmakta ve bu durum sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır.

Şekil 1: İşsizlikte Etkileşim Döngüsü

İşsizlik sonucunda bireyler ve yaşamları farklı alanlardan değişik faktörlerin etkisine maruz kalmaktadırlar. Her bir faktör, birey ve bireyin yaşamı üzerinde belirleyici olmakla birlikte bunların her biri bir diğerini etkileyerek, ortaya çıkan tahribatı daha da artırmaktadır. Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi işsizliğin birincil etkisi ekonomik alandan başlamakta, sosyal yapı ve değişkenler süreci besleyerek, psikolojik yıkımın ortaya çıkmasına zemin hazırlamakta ve bu süreci hızlandırmaktadır.

İşsizlikle birlikte gelirin yitirilmesi psikolojik yıkım sürecini başlatmakta ve zaman içerisinde ağırlaşan yoksullaşma süreci ile birlikte fiziki ve ruhsal sağlık bozulmakta ve özgüven yitilmektedir. İşsizlik süresi daha da uzadığında kayıpların niteliksel ve niceliksel değeri de artmaya başlamaktadır. Güven, ümit, cesaret gibi özsel değerler yanında yetenek, bilgi ve beceri gibi işsel değerlerin de kaybı gündeme gelmekte ve sorunlar ağırlaşmaktadır. Bu da yeni bir işe girme başarısı ve isteği üzerinde olumsuz etki yaptığı gibi, tekrar çalışmaya başlama durumunda da benzer bir etki uzun bir süre daha devam etmesine yol açmaktadır.

2. ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmanın amacı, işsizliğin bireyler üzerindeki etkisini ortaya koyabilmektir. İşsizlik; sosyal, ekonomik ve psikolojik sonuçları olan bir olgudur. Bu sonuçların bireyler üzerinde yansımaları ve bireyin sahip olduğu özelliklere göre etki düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Burada temel amaç genel bir yargıya ulaşmaktan çok işsizliğin etkileri ve bunun yönü hakkında örnekler sunmaktır.

3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada kalitatif araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bunlardan “yarı yapılandırılmış mülakat” veri toplama aracı olarak ön plana çıkmıştır. İşsiz bireylerle yapılan yüzyüze görüşmelerle araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, bireyin sosyo-demografik özellikleri, işsiz kaldığı andaki duygu ve düşünceleri, yaşadığı değişimin düşünsel ve psikolojik süreci ve gelecek algılayışı hakkındaki görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4. ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEMİ

Araştırmada daha önce çalışıp da işsiz kalan bireyler ve işsizlik süresi 3 aydan fazla olanlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Böyle bir sınırlandırmaya gidilmesinin nedeni de bu sürenin işsizliğin psikolojik, ekonomik ve sosyal etkilerinin şiddetli olarak hissedilmeye başladığı bir süreç olmasıdır. Yapılan araştırmalarda işsizliğin ilk 6 ayında psikolojik bir çöküntüye neden olduğu iş bulunması durumunda ise tersi bir sürecin yaşandığı tespit edilmiştir (Weich, Lewis, 1998; 119).

İşin yitirilmesinin yol açtığı değişimlerin ve ortaya çıkardığı sonuçların tespit edilmesi isteği ilk kez iş piyasasına girenlerin çalışmanın kapsamı dışında tutulmasının temel gerekçesini oluşturmaktadır.

Söz konusu kriteri sağlayan 65 işsiz bireyin katılımıyla çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılanların %61, 5'i erkek, %38, 5'i kadındır. Yaş dağılımı açısından incelendiğinde %20, 5'i “18-25”, %37, 5'i “26-33”, %30, 5'i “34-41”, %11, 5'i “48-+” yaş biçiminde dağılım görülmektedir. Araştırmaya katılanların %60, 0'ı evli, %40'ı bekarıdır.

Eğitim düzeyi açısından incelendiğinde, %55'i lise, %20'si lisans, %19'u yüksek okul, %11'i ilköğretim düzeyinde eğitime sahiptir.

5. BULGULAR

Çalışma, bireyler açısından farklı tatmin alanlarının bileşimini ifade etmektedir. İnsanın çalışma isteği ve faaliyeti sadece ekonomik güdüye indirgenemez. Çünkü bireylere; çalışma faaliyeti güven, başarı, özgürlük saygınlık gibi doğası gereği farklı tatmin içeriklerini de sunmaktadır. Aynı zamanda çalışma, bireylerde manevi anlamda bir haz oluşturur ve bireyin kendini mutlu ve özgür hissederek, doyumlu bir yaşam sürmesine imkan sağlar (Gill, 1999; 725). Bu nedenle çalışma faaliyetinin istem dışı terk edilmesi, bir çok tatmin alanının yokluğunu ortaya çıkarmaktadır ki bu da bireyler ve toplumlar açısından farklı sorunlara kaynaklık etmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde işsiz kalan bireylerin söz konusu dönemde sorunları ve gelecek hakkındaki beklentileri araştırılmış ve elde edilen bulgular belirli kriterler ışığında değerlendirilmiştir. İşsizliğin farklı sosyo-demografik özelliklere (cinsiyet, yaş, medeni hal ve çocuk sayısı, eğitim ve çalışma yılı gibi) göre farklı etki boyutuna sahip olup olmadığı araştırılarak, bulgular bu yönde değerlendirilmiştir.

5.1. Cinsiyet

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular işsizliğin erkekler ve kadınlar üzerinde etki düzeyinin farklı olduğunu göstermiştir. İşsizlik erkekleri daha şiddetli etkilemektedir. Özellikle geçindirmek zorunda olduğu ailesi olanlarda etki daha büyük olmaktadır. Sosyal yapıda erkeğe yüklenen “gelir getirici” rolünün yitilmesi erkekleri kadınlara göre daha fazla etkilemektedir. Bunun yanında kadınların işsiz kalması durumunda da yoğun sıkıntı yaşanabilmektedir. Ancak şiddeti erkeğe oranla daha düşük düzeyde kalmaktadır. Çünkü, toplumsal rol dağılımının kadın tarafından da içselleştirilmesi sonucunda iş kaybını kadının daha kolay kabullendiği ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki ifade de bunun kanıtı niteliindedir.

“İnsanın işini kaybetmesi çok zor bir durum. Yinede eşimin gelirinin olması ve bununla yaşamımızı sürdürme imkanımız var. Çalıştığım zamanlar harcama konusunda daha özgür olabiliyordum ancak şimdi böyle bir imkanım yok. . . yaşamım çalıştığım dönem ki gibi değil, kendimi işe yaramaz

hissediyorum bazen. . . hep aynı sıradan işler ama kendimi çocuklarıma daha fazla zaman ayırabiliyorum diye de avutuyorum” (36 yaşında, 7 aydır işsiz, yüksek okul mezunu, evli, iki çocuk annesi) .

Kadınların işsiz kalarak eve dönmesi erkekler kadar sorunlu olmamaktadır. Toplumsal yapıda kadınlara etkinlik alanı olarak evin sunulması bunun önemli bir nedeni olduğu söylenebilir. Kadının, diğer bireylerin (eş, anne-baba) geliri ile yaşamını idame ettirmesi ve bunun toplumsal anlamda kabul edilişi sorunları hafifletici bir etken olmaktadır. Diğer yandan kadının işsiz kalması durumunda “ev içi” etkinliklerini sürdürmesi yaşamını tamamen anlamsız algılamasını ortadan kaldıracı bir rol oynamaktadır. Farklı sorumluluklar üstlenen kadın, işsiz kalma durumunda daha az sıkıntı yaşamaktadır. Ancak bu kadının işsiz kalmasının önemsenmeyecek bir olgu olduğunu ifade etmemektedir.

Kadınların işlerini yitirmeleri durumunda bunu kabullenmelerinin daha kolay olduğu dikkat çekmektedir. Çünkü kadına verilmiş bir sorumluluk alanı olan ev ve çocuk bakımı zamanının büyük bir kısmını işgal etmektedir. Ancak eğitilmiş ve yüksek statülü işini yitirmiş bir kadın için durumun hiç de bu kadar kolay olmadığı görülmektedir. Daha önce önemsemediği ve kendine temel sorumluluk alanı olarak görmediği ev ile ilgili faaliyetlerin tek etkinlik alanı olarak önem kazanmasından dolayı rahatsızlık sık sık dile getirilmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular şaşırtıcı olmamakla birlikte işsizliğin erkek açısından daha zor kabul edilebilir bir durum olduğunu göstermektedir. Erkeğin eşi çalışıyor olsa da benzer sorunların yaşandığı görülmektedir. İşsiz kalma durumunda kadının, eşinin gelirini kullanma konusunda daha az sıkıntı yaşarken erkeğin bu noktada isteksizliği söz konusu olmaktadır. “Otoritesini ve toplumsal rolünü yitirme” durumuyla karşı karşıya kalan erkekler işsizliğin bedelini daha ağır bir şekilde ödemektedirler. Bu durumda erkeğin her şeyi boş vererek sıkıntıdan kurtulmaya çalıştığı durumların sayısı hiç de az değildir.

“İşsiz kalınca daha çok kendimle ilgilenmeye ve kendi isteklerimi gerçekleştirmeye başladım. Bu dünyada herkesin kendi kendine bakması gerektiğini düşünüyorum, tek bir kişinin bir ailenin sorumluluğunu üstlenmesi çok zor oluyor (41 yaşında, evli ve 2 çocuk sahibi, erkek)”

Yukarıdaki ifade bir erkeğin işsiz kalınca sorumluluklarını yerine getirememenin verdiği üzüntünün başka bir şekilde yansımaları olarak değerlendirilebilmektedir. Diğer bireylerin sorumluluğunun aslında kendisine ait olmadığını belirterek, karşı karşıya kaldığı sıkıntının boyutlarını azaltmaya çalışmaktadır.

İşsizliğin ilk anlarında erkek ve kadının kendilerini nasıl hissettikleri araştırıldığında erkeklerin çoğunluğu “çaresiz” olarak kendilerini nitelendirirken, kadınların büyük bir kısmı ise “şaşkın” olarak nitelenmişlerdir. Aynı zamanda kadınlar işin kaybı sonucunda ailesinin geleceği ve çocuklarının istikbali düşüncesiyle büyük bir üzüntü ve endişe yaşadığını belirtirken, erkekler ise insanların (özellikle de eş ve çocuklarının) yüzüne nasıl bakacağı ve nasıl açıklayacağı düşüncesi ile derin acı yaşadığını ifade etmişlerdir. Burada görüldüğü gibi kadının üzüntüsü diğer bireylerle bağlantılı olurken, erkeğin toplumsal rolü ve iktidarının sıkıntıya girmesi ile bireysel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan kadınlar işsizlik olgusuna daha rasyonel bir yaklaşım sergilerken erkeklerde duygusallığın daha ön planda olduğu görülmüştür. İşsizlik sonucunda kadınlar daha kabullenici yaklaşımla yaşamını farklı alanlara yönelterek sürdürme çabası içersine girerken, erkeğin daha suçlayıcı bir tavırla (sosyo-ekonomik koşulları) içine dönük ve isyankar bir tutum sergiledikleri dikkat çekmektedir. Tüm bunlara bağlı olarak da erkeklerin işsizliğin sosyo-psikolojik yansımalarını daha fazla hissettiği görülmektedir.

İşsizlikle birlikte erkeklerin kadınlara göre özgüvenini yitirmesi ve gelecekte beklenmesinin kalmaması gibi duygularla yaşam isteğini daha çabuk kaybettiği ortaya konulmuştur. Buna karşı çevresinden (eş, çocuk, anne-baba, arkadaş . . .) gelen destek mekanizmalarını reddetme gibi bir durum sergilemiştir. Tüm bunların onurunu daha da zedelediğini belirtmişlerdir. Erkekler özellikle eşlerinin çok fazla destek olduğunu ve bu durumun onların çaresizliğini daha da artırdığını belirtirken, katılımcıların bir kısmı çocuklarının (özellikle 14-18 yaş gurubundaki) kendilerini suçlayıcı bir tavır içinde olduğunu ve yine çocuklarının bu durumu çok utanç verici olarak algıladığını ifade etmişlerdir.

5.2. Yaş

İşsizliğin her yaş grubunda farklı açılardan etkili olduğu görülmüştür. İşin yitirilmesi yetişkinlerde daha fazla etki yapmakta ve bu kişilerde işsizliğin yol açtığı tahribat daha fazla olabilmektedir. Orta yaşta bireylerin işsiz kalması diğer yaş gruplarına kıyasla daha büyük sorunların yaşanmasına neden olmaktadır (Creed, 1998:157). İşsizliğin ortaya çıkardığı negatif psikolojik etki özellikle 30-49 yaş aralığında erkeklerde daha yoğun olarak ortaya çıkmaktadır (Powdthavee, 2003; 151). Gençlerde işsizliğin kendileri için bir hayat tecrübesi olarak algılanmasına karşı yetişkinlerde algılamanın "sorumluluk" merkezli olması bu sonucun nedeni olduğu söylenebilir. Gençlerde ise işsizlik ve tatmin edici iş bulamama psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyerek geleceğe yönelik olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Gençlerin ifadesine göre işsizlik, "yaşamını ertelemek" olarak anlam bulmuştur.

"İşsizlik bana göre tam bir hayal kırıklığı, kendine güven ortadan kalkıyor ve işe yaramazlık duygusu geliyor. Başkalarına bağımlı olmak ailesi bile olsa... çok zor geliyor... artık iş için idealler değil de zaruri ihtiyaçları karşılama düşüncesi önem kazanıyor... (üniversite mezunu, 23 yaşında, erkek)"

Yukarıdaki ifadeden de görüldüğü gibi hayatın erken döneminde bireyin ideallerini ve kendine güvenini yitirmesi gelecek açısından sorunun daha da derinleşeceğinin sinyallerini vermektedir. Her ne kadar işsizlik gençleri yetişkinler kadar etkilemiyor gibi görünse de geleceğe bakış açısı ve yaşam gayesinin şekillendiği dönemde böyle bir yıkımla karşı karşıya kalmak kaygılı bir yaşamının başlangıcı olarak algılanmaktadır.

İşsizlik uzadıkça, kişi doyumunu kendi hayal dünyasında aramaya yönelebilir. Gününü, bir gün muhakkak kazanacağı, yaşamını iyi bir biçimde sürdüreceği düşüyle geçirir, planlar kurar, çevresine anlatır. Ya da birtakım hastalık belirtileri göstermeye başlar. Tıp dilinde 'psikosomatik hastalık' dediğimiz bozukluklar ortaya çıkar. Bu hastalıklar, kişinin iç dünyasındaki sıkıntılar, gerginlikler, heyecanlar sonucu gelişen mide ülseri, tansiyon yüksekliği, baş ağrısı gibi ruh ve beden bütünlüğünün bozukluklarıdır (Çelikkol, 2003).

"İnsan kendini çıkmazda hissediyor ve bu çıkmazdan uzun süre çıkamıyor"

"Eğitim aldığınız ve iş hayatına atılıp başarıdan başarıya koşma hayalleri kurduğunuz mesleğinizle ilgili iş arama sürecini tamamladığınızda yani ötesi yok... sorun ben de mi, sistemde mi, sanırım iş bulamayacağım, aileme yük oluyorum, kendi param, kendi evim, kendi hayatım olmayacak mı? Soruları ve kaygıları... özellikle mide kasılması, zayıflama, yüzün sararması, daha çok uyuma ve televizyon izleme, bezginlik, bıkkınlık, güvensizlik, umutsuzluk gibi fizyolojik ve psikolojik reaksiyonlar... tedavi ise en az mevcut olumsuzluklar kadar umutsuz görünmektir"(25 yaşında, üniversite mezunu, bayan, 1 yıldır işsiz).

İşsizlik olgusuyla ilk karşılaşılan anda yetişkinler daha ılımlı ve kabullenici olurken, gençler daha asi bir tavır içerisinde olduklarını ifade etmişlerdir. Suçlayıcı bir yaklaşımla genel bir güven bunalımı içerisinde oldukları görülmektedir. Buna karşı yetişkinler sorumluluklarından dolayı daha ağır sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Diğer yandan gençlerin "kendilerinin daha iyilerine layık olduğu" düşüncesi içerisinde cesur bir yaklaşım sergilerken, yetişkinlerin "anlaşılama" gibi bir tavır içerisinde daha ürkek olduğu görülmüştür.

İşsizlik durumunda gençlerin daha hassas ve kırılabilir bir özellik sergiledikleri ve bunun sonucunda etkilerinin de büyük olduğu dikkat çekmektedir. Bizim çalışmamızı destekler nitelikte başka araştırmalarda da benzer bulgular da ortaya konulmuştur. Örneğin 1989-1990 yıllarında Avustralya'da 15-24 yaş grubunda işsizlik ile fiziksel semptomlar arasındaki ilişkiler incelenmiş erkeklerde %65, kadınlarda %80 sağlık durumlarının iyi olmadığı ayrıca erkeklerin %62'sinin kadınların ise %35'inin ciddi kronik rahatsızlıklarının olduğu görülmüştür (Morrell, 1998; 238).

Tüm bunlar göstermektedir ki işsizliğin gençler açısından etkisi ve sonuçları da büyük olmaktadır. Gelecek ve ileriki yaşamında daha güvensiz ve tepkili bir anlayışın yerleşmesi farklı problemlerin kaynağı olacaktır. Bununla birlikte sorumluluk alma isteği ve becerisi de azalabilecek ve güven duyguları önemli bir yara alacaktır.

5.3. Medeni Hal

İşsizliğin sonuçları ile ilgili olarak yapılan araştırmada “medeni hal” de belirleyici olarak önem kazanmıştır. Özellikle evli ve çocuk sahibi olan bireylerde işsizliğin yol açtığı sorunlar daha da büyükmektedir. Bakmakla yükümlü oldukları bireylerin de varlığı sorunun boyutlarını artırmakta ve çeşitlendirmektedir. Özellikle bu noktada erkeklerin “çocuklarımla yüzüne bakamıyorum” ifadesi ile sıkıntılarının ne kadar büyük olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmada evli olanlar açısından mevcut durumlarını ifade etmekte kullandıkları kavram daha çok “çaresiz” olarak ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte, evli olanların sıkıntıyı atlama da daha başarılı oldukları görülmektedir. Çünkü burada destek mekanizmaları devreye girmekte ekonomik ve psikolojik olarak verilen katkı önem kazanmaktadır. Ancak bekar olanlarda tekrar aileye dönüş diğer bir sıkıntı kaynağı olarak da belirginleşmiştir. Aşağıdaki ifadeden de bu anlaşılmaktadır.

“ İşimi kaybedince tekrar ailemin yanına yerleşmek zorunda kaldım ve bundan sonra anladım ki ben sadece işimi kaybetmemişim, evimi, özgürlüğümü ve yaşam biçimimi de kaybetmişim... ardından da yaşam isteğimi (27 yaşında, bekar, üniversite mezunu)”.

Evli olan bireylerin kaybı paylaşarak destek alması ile sorunlarını daha kolay atlattığı da tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi medeni hal de işsizlikte ortaya çıkan değişimin belirleyici bir unsuru olarak önem kazanmaktadır.

5.4. Eğitim Düzeyi ve Meslek

Eğitim düzeyi de işsizlik ve etkileri açısından önemli bir belirleyici olarak değer bulmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik sonucu yaşanan sıkıntının da boyutları farklılaşmakta ve seviyesi yükselmektedir. Çünkü, eğitilmiş bireylerin beklenti düzeyleri ve yaşam standartlarının yüksekliği bunda etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim düzeyi yüksek olanların işsiz kalma durumlarını açıklamakta kullandıkları kavram ise daha çok “haksızlığa uğramışlık” biçiminde ortaya çıkmaktadır. Eğitilmiş bireylerin işsiz kalmasının önemli bir sonucu da eğitimlerine ve mesleklerine karşı yaşadıkları isteksizlik ve gönülsüzlüktür. Mesleklerini sevmedikleri bile ifade edilmiştir.

“Yıllarca okudum... okul yıllarımda hep başarılı ve istikrarlı bir yaşamım olacağını düşünüyordum. En azından aldığım eğitimin ve işimin bunu sağlayacağını biliyordum. Hiç tahmin etmediğim bir sonuca beni götürdü. Keşke daha garantili bir alanda eğitim alsaydım, artık bu işi yapmak istemiyorum... (üniversite mezunu, erkek, 38 yaşında, banka yöneticisi iken işsiz kalmış)”

Eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların da işsiz kalması durumunda en az erkekler kadar sıkıntı yaşadığı görülmektedir. Yıllarca süren eğitim dönemine karşı iş piyasasında bunun değerlendirilmemesi zorlukların kaynağı olarak ifade edilmektedir.

Ancak eğitilmiş olanların işsiz kalma durumlarını çaresiz ve ümitsiz gibi yaklaşımlar yerine daha geçici bir sıkıntı olarak algıladıkları da dikkat çekmektedir. Bununla birlikte bazı bireyler bu olumsuz durumu fırsat olarak değerlendirmek istediklerini ve daha iyi bir iş veya kendi işini kurma yönünde çabaladıklarını da belirtmişlerdir.

Eğitilmişler açısından genel olarak kabullenilmeyen yönü, böyle bir durumun onlara uygun olmaması ve toplumsal statü ve saygınlıklarının kaybı yönünde belirginlik kazanmıştır.

“İşimi yitirince özgürlüğümü ve özgüvenimi de yitirdiğimi hissettim. Yaşam düzenim bozuldu, en azından işe giderken giyinir kendime bakardım, artık sosyal hayatta yer almak arkadaşlarımla görüşmek istemiyorum, iş sorularına cevap vermek istemiyorum, yürüyüşüm bile değişti. Çünkü dik yürüyemiyorum... çalışırken onca yorgunluğa karşı böyle değildi, şimdi üzerime binen yükü taşıyamıyorum, eziliyorum, eğiliyorum, çöküyorum...” (üniversite mezunu, 26 yaşında, erkek). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere işsizliğin eğitilmiş bireyler üzerinde oluşturduğu yükün boyutları daha ağır olmaktadır.

“Her şeyimi yitirdim ve yaşamımın anlamı kalmadığını düşündüm. Çünkü onurum ve gururum zedelendi kendimi işe yaramaz ve çaresiz hissettim, bir insanın yaşayabileceği en büyük kayıp, gelecekte ümidimi yitirdim...”

“Yaşam düzenim bozuldu, uyuma, yeme-içme, bir kamaşanın içinde hissediyorum kendimi... hiçbir şeyin anlamı kalmadı sanki...”

Eğitim düzeyi yüksek olanlarda işsizlik süresinin uzaması durumunda, topluma ve insanlara karşı kayıtsızlık ve karışıklık ön plana

çıkarmakta, haksızlığa uğramış ve kırılmış olarak kendilerini hissettiklerini ifade etmektedirler. Buna karşı eğitim düzeyi düşük olanlar ise işsizliğin sonuçlarını daha kabullenir görünmektedirler.

İşsiz insanların kendilerini iyi hissetmelerinde sosyal desteğin büyük bir önemi vardır. Sosyal ilişkiler ve bunun derecesi işsizlik stresinin azalmasına önemli katkılar sağlayabilir. Fakat bu noktada sosyal desteğin yönü ve kaynağı önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin “işsiz kadınlara işsiz hem cinslerinin verdiği sosyal desteğin çalışan aile üyeleri ve arkadaşların verdiği destekten daha etkili olduğu ve pozitif sonuçlar doğurduğu gözlemlenmiştir” (Bjarnason, Thordis & Sigurdardottir, 2003; 975). İşsiz gençlere aile içinden verilen destekte de benzer bir durum görülmektedir. Ebeveynlerin genç işsiz olan çocuklarını desteklemeleri genç işsiz üzerindeki stres yükünü azaltırken, sürekli tavsiyelerde bulunmaları ise “yeni bir iş bulması gerekliliği yönünde bir baskı” olarak algılanmakta ve genç işsizdeki psikolojik stres yükünü arttırmaktadır.

İşsiz kalan bireyler işsizlik süresinin uzaması ile birlikte özgüvenini yitirmeye başlamakta, kendilerinden ve toplumdaki kaçmanın bir yolu olarak kahvehane veya birahane gibi mekanlara sıklıkla gitmeye başlamaktadırlar. Bu yerler işsiz insanların genel buluşma ortamlarına dönüşmekte işsizlerin birbirlerine sosyal ve psikolojik terapi uyguladıkları alanlar olarak yeni bir anlam kazanmaktadır. Psikolojik açıdan işsizlerin kendilerini bir derece rahat hissettikleri bu ortamlar genel olarak alkol ve yoğun sigara kullanımına bağlı olarak fiziksel sağlıklarını tehdit eden alanlardır. Bu durum ise birtakım sağlık sorunları beraberinde getirmektedir.

Bireylerin işsiz kaldıktan sonraki süre ile yakın ilişkili olarak sigara, alkol, cannabis (kendiriden elde edilen bir tür uyuşturucu) tüketimlerinin çalışanlara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin İngiltere’de işsizlerin alkol tüketimlerinin çalışanlardan yaklaşık olarak %38 daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Bjarnason, Thordis & Sigurdardottir, 2003; 975, Morrell, 1998; 239, Fergusson, Horwood & Woodward 2001; 311).

İşsizliğin bireyler üzerinde meydana getirdiği etki, yasal olmayan alanlara yönelme ve düzensiz bir yaşamın benimsenmesi gibi toplumsal tepkileri olan sonuçlara da yol açabilmektedir.

Tablo 2: Demografik Özelliklere Göre İşsizlik Etkisi ve Başarma Düzeyi

		Etkilenme düzeyi	Başa çıkma becerisi
Cinsiyet	Erkek	↑	↓
	Kadın	↓	↑
Yaş	Genç	↓	↑
	Orta	↑	↓
	İleri	↔	↑
Eğitim	Yüksek eğitim (ön lisans, lisans, lisansüstü)	↑	↑
	Lise (İlkokul, orta okul, lise)	↓	↓
Medeni hal	Bekar	↓	↓
	Evli	↑	↑

Yukarıdaki tablo araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulmuştur. Tablo cinsiyet açısından ele alındığında erkeklerin etkilenme düzeyinin yüksek ve başa çıkma becerisinin düşük olduğu görülmektedir. Sosyal rol dağılımının etkisiyle kadınların etkilenme düzeyinin erkeklere göre düşük, başa çıkma becerisinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yaş açısından ise, görev ve sorumluluklarını etkin olarak üzerinde hisseden grup olan orta yaşta olanlar işsizlikten daha çok etkilenmekte ve başa çıkma becerisi kısmen düşük olabilmektedir. Buna karşı gençler işsizlik olgusunu bir hayat tecrübesi olarak görmeleri nedeniyle daha az etkilenmekte ve başa çıkmada daha fazla başarı göstermektedirler. İleri yaşlarda ise etkilenme düzeyleri sorumluluk düzeyi (çocukların büyümesi, iş sahibi olmaları, evlenmeleri v. b) ve yaşamını idame ettirebilecek kaynakları (ev, araba, birikimlerin varlığı v. b.) sahip olunup olunmamasına bağlı olarak değişkenlik göstermekte, bunun sonucunda da başa çıkma gücü yüksek olabilmektedir.

Eğitim açısından ortaya çıkan bulgular değerlendirildiğinde, yüksek eğitimlilerin statü kaybına bağlı olarak etkilenme düzeyinin

yüksek olduğu, bilgi ve beceri düzeyi yanında, gelişmiş sosyal çevrelerinin varlığına da bağlı olarak başa çıkma becerisi de yüksek olmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olanlarda ise, etkilenme düzeyi yüksek olmaktadır. Buna bağlı olarak da başa çıkma becerisi yetersiz kalmaktadır.

Medeni halin işsizlik olgusunu etkileme düzeyi incelendiğinde sorumluluk alanı fazla olan evlilerin bekarlara oranla işsizlikten daha çok etkilendikleri ve bununla birlikte ailenin (eş ve çocuklar) destekleyici rolü sonucunda olumsuz etkilerini gidermede bekarlara göre daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir.

SONUÇ

İşsizlik, bireyler açısından ekonomik ve sosyo-psikolojik boyutları olan bir kayıp olarak önem kazanmaktadır. İşsizle birlikte gelirin, statünün, diğer yandan işe bağlı sosyal çevre ve bireysel tatminin yitirilmesi kişiler açısından başa çıkılması zor bir durum olarak algılanmaktadır. Ancak işsizlikle birlikte oluşan yeni durum farklı sosyal yapı ve bireysel özelliklere bağlı olarak değişimler göstermektedir. Buna bağlı olarak da işsizlik sonucunda oluşan ekonomik ve sosyo-psikolojik etki bireylerin demografik özelliklerine göre farklılaşabilmektedir.

Birbirini besleyen sonuçları olan bu sürecin, bireylerin karşı karşıya kaldıkları yapının bir kısır döngüye dönüşmesine yol açtığı bilinmektedir. Öz güvenlerini kaybeden bireyler, yeni bir işe girme ve çalışma isteğini kaybetmekte ve bu yöndeki cesaretini zaman içerisinde yitirmektedirler. Bu nedenle işsiz bireyler karşılaştıkları durumun geçici olduğu ve herkesin yaşayabileceği bir sosyo-ekonomik gerçek olduğu fikrini kabul etmelidirler.

Bu süreçte işsizlerin kendileri için gelecekte pozitif sonuçlar sunacak farklı aktivitelerle zamanlarını değerlendirmeleri doğru bir davranış olacaktır. İşletmelerin iş piyasalarında adaylarda aradığı nitelikler göz önüne alınarak eğitim programları takip edilmeli, yeni yetkinlik ve beceriler kazanılmaya çalışılmalıdır. Bunun dışında, yapılan çalışmalarda ortaya çıkan ve işsizlerin en büyük sorunlarından bir tanesi olarak görünen “psikolojik stresin” azaltılması için sosyal faaliyet ve hobilere yönelmesi bir alternatif olarak değerlendirilmelidir.

İşsizlik sonucu bireylerin sosyal çevrelerinden koştukları ve bunun sorunu daha da arttırdığı bilinmektedir. Bu da, içe dönük bir ruh hali sergilemelerine ve bireylerin çevrelerine karşı negatif duygular beslemelerine yol açmaktadır. Bu nedenle işsizlerin aile, arkadaş ve yakın çevrenin desteğini hissetmeleri büyük bir önem kazanmaktadır. Özellikle aile ve yakın arkadaşlardan gelecek destek bu sorunlu dönemin en az kayıpla atlatılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

İşsizliğin negatif sonuçlar doğurmasının altında yatan önemli bir nedenin “gelir kaybı” olduğu söylenebilir. Bireylerin çalıştıkları dönemlerde, gelecek için harcamalarını kısımları ve tasarrufa yönelmeleri gelecekte yaşanacak bu sorunlu dönemin ekonomik olarak (iş bulununcaya değin) daha rahat atlatılabilmesine imkan verecektir.

KAYNAKÇA

BÉLAND Francois, BİRCH Stephen, STODDART Greg, (2002), "Unemployment And Health: Contextual-Level Influences On The Production Of Health In Populations", *Social Science & Medicine* Volume 55, Issue 11, Pages 2033-2052

BJARNASON Thoroddur, SİGURDARDOTTİR Thordis J. (2003), "Psychological Distress During Unemployment And Beyond: Social Support And Material Deprivation Among Youth In Six Northern European Countries", *Social Science & Medicine* Volume 56 , Issue 5 , Pages 973-985

CLARK Andrew E. , (2003), "Unemployment as a Social Norm: Psychological Evidence from Panel Data" (Centre National de la Recherche Scientifique and Département et Laboratoire d'Economie Théorique et Appliquée) *Journal of Labor Economics*, The University of Chicago Press, Volume 21, Issue 2, Pages 289-322

CREED Peter A. (1998), "Improving The Mental And Physical Health Of Unemployed People: Why And How?", *Medical Journal of Australia*, Vol. 168

CROFT Toby, (2002), "Intensive Assesment For "Intensive Assistance": Unemployment, Mental Health And The For Holistic Assesment Of Long-Term Unemployment People", *Australian Journal Of Social Issues*, Vol. 37, No 2.

ÇELİKKOL, Ahmet (2003), "Hep Büyüyen Yara: İşsizlik" [www. celikkol. org/issizlik. htm](http://www.celikkol.org/issizlik.htm)

FERGUSON David M. , HORWOOD L. John, WOODWARD Lianne J. , (2001), "Unemployment And Psychosocial Adjustment In Young Adults: Causation Or Selection?", *Social Science & Medicine*, Volume 53, Issue 3 , Pages 305-320

FRAYER David, Fagan Rose, (2003), "Toward A Critical Community Psychological Perspective On Unemployment And Mental Health Research", *American Journal Of Community Psychology*, Vol. 32, No 1/2.

GILL, Flora, (1999), "The Meaning of Work: Lessons From Sociology, Psycholog and Politiac Theory", *Journal of Socio-Economics*, Vol. 28, Issue 6.

MORRELL Stephen L, TAYLOR Richard J. , KERR Charles B. , (1998), "Unemployment And Young People's Health", *Medical Journal of Australia*, Vol. 168

SHEARER Bruce, MARCEAU Nicolas, (1996), "Does Unemployment Make You Sick? An Econometric Analysis Of The Determinants Of Health", *Laval - Recherche en Politique Economique*, Papers 9615.

WEICH Scott, LEWIS Glyn, (1998), "Poverty, Unemployment And Coomon Mental Disorders: Population Based Cohort Study", 11 July, *British Medical Journal*.